

16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri
Book of Proceeding 16th International Congress on Social Studies with Recent Researches
كتاب المتون الكاملة للمؤتمر الدولي السادس عشر للدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية

Editörler - المحررين - Editors

Prof. Dr. Ömer Bozkurt - Prof. Dr. Hatem Fahd Hno
Dr. Asad Layek

Cilt IV - المجلد الرابع - Volume IV

ISBN: 978-605-71564-5-7

Yayımlanma Tarihi (Publishing Date): 15.10.2022

Yayınevi (Publishing House): Recent Academic Studies

16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

كتاب المتون الكاملة للمؤتمر الدولي السادس عشر للدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية

Book of Proceeding 16th International Congress on Social Studies with Recent Researches

Editörler: Ömer Bozkurt, Hatem Fahd Hno, Asad Layek,

Yayıncılık Sertifika No: 49062

Genel Yayın Yönetmeni: Hasan BASKIN

Kapak Resmi:

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

1. Basım, Elektronik Kitap (Çevrim içi / Web tabanlı)

210 x 297 mm

Kaynakça var, dizin yok.

ISBN 978-605-71564-5-7

1. Sosyal Bilimler 2. Kongreler ve toplantılar 3. Tam Metinler

PDF yayın

Yayımlanma adresi: <https://www.recentsocialstudies.org/tr/>

Recent Academic Studies

Yeni Pazar Mh. Ali Okumuş Cad. Mevlana Sitesi A Blok – Çayeli / Rize

Kongre Onursal Başkanları

Prof. Dr. İbrahim Özcoşar - Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Abed Elrahim Azzam Mohammad Marashdeh - Ajloun National University
Rektörü Vekili

Düzenleme Kurulu

Düzenleme Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Ömer Bozkurt - Mardin Artuklu Üniversitesi

Düzenleme Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. Hatem Fahad Hno - University of Mosul (Irak)

Doç. Dr. İzzet Karakulak - Mardin Artuklu Üniversitesi

Dr. Nəriman Bəhram oğlu Boyukkisi - Azerbaijan University (Azerbaycan)

Dr. Said Assil -Regional Center for Education and Training Professions (Fas)

Dr. Sid Ahmed Soufiane - Annaba University (Cezayir)

Türkiye'de Yapılan Başvuruları Değerlendirme Kurulu

Prof. Dr. Boumana Mohamed, University of Zian Achour Djelfa - Cezayir

Prof. Dr. İsmail Sevinç, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Bekmezci, Toros Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur Özgöker, İstanbul Arel Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşegül Türk, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Ender Durualp, Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Erkan Arı, Dumlupınar Üniversitesi

Doç. Dr. Ertuğrul Güreşçi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Güler Tozkoparan, Dokuz Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. H. Burçin Henden Şolt, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Doç. Dr. Hakan Eygü, Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Kübra Önder, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Doç. Dr. Melissa Nihal Cagle, Dokuz Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Ömer Alkan, Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Özkan Bilgili, İzmir Demokrasi Üniversitesi

Doç. Dr. Serdar Ünal, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Doç. Dr. Serkan Düz, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Şermin Tağ Kalafatoğlu, Ordu Üniversitesi

Dr. Elhadi Amer, University of Zian Achour Djelfa - Cezayir

Dr. Esra Özkan Pir, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr. Evrim Kabukcu, Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Dr. Fatih Akbayır, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Dr. Gizem Özgürel, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Gülümsel Durhan, Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Hünkâr Güler, Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. İdris Turan, Hakkâri Üniversitesi
Dr. İlkim Markoç, Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Kenan Orçanlı, Toros Üniversitesi
Dr. Kurtuluş Merdan, Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Mahsum Avcı, Bingöl Üniversitesi
Dr. Mustafa İyibildiren, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Ozan Selçuk, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Recep Kıvanç Arslan, Ordu Üniversitesi
Dr. Reyhan Rafet Can, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Ruhan İri, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Saliha Emre Deveci, Gaziantep Üniversitesi
Dr. Selda Geyik Yıldırım, Kafkas Üniversitesi
Dr. Selen Butgel Tunalı, Nişantaşı Üniversitesi
Dr. Serdar Çakan, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Serhat Soyşekerci, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Suzan Urgan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Yasin Akyıldız, Kırklareli Üniversitesi
Dr. Yaşar Yeşilyurt, Samsun Üniversitesi
Dr. Z. Burcu Şahin, Gelişim Üniversitesi

Sekreteryâ

Ar. Gör. Kevser Yılmaz
Dokuz Eylül Üniversitesi

Uluslararası Bildirileri Değerlendirme Kurulu

اللجنة التحضيرية

أ.م.د حاتم فهد هنو	جامعة الموصل - العراق رئيساً
د. جوهر بلحناني	جامعة معسكر الجزائر
د. محمد فارضي	جامعة الحسن الأول - المغرب
أ.م.د احلام صالح وهب	جامعة الموصل - كلية التربية الاساسية العراق
ناصر عبدالله علي عون	جامعة المرقب - دولة ليبيا
د. بن صفية سفيان	جامعة محمد لمين دباغين ، سطيف 2 الجزائر.
د صيد أحمد سفيان	جامعة عنابة الجزائر
د. نورية سولمية	جامعة مصطفى اسطمبولي معسكر، الجزائر
أ.د. سوهيلة لغرس	جامعة مصطفى اسطمبولي معسكر، الجزائر
د. أسماء قواسمية	جامعة سوق أهراس - الجزائر
م. ندى محمود ذنون الكبرى	جامعة الموصل كلية الحقوق - العراق
م. د. وسن زينو حمد خليل	جامعة الموصل / كلية الآداب / العراق
م.د سجي مشعل رشيد	جامعة الموصل / كلية الآداب / العراق
م.م افنان مظهر فرهود	كلية بلاد الرافدين الجامعة
م.م فرحان حاوي احمد	مديرية الوقف السني / صلاح الدين

اللجنة العلمية

أ.م.د حاتم فهد هنو	جامعة الموصل - العراق
أ.د. اسماعيلي يامنة	جامعة المسيلة - الجزائر
أ.د. العربي حران	جامعة الأغواط - الجزائر
أ.د. علي محمد الأحمر	جامعة ميدغري - نيجيريا
أ.د. لخضر رويحي	جامعة المسيلة الجزائر
أ.د. رغد عبد الكريم احمد	جامعة الموصل كلية الآداب
أ.م.امثال شهاب احمد	الجامعة التقنية الشمالية
أ.د. حياة كتاب	كلية العلوم الإنسانية جامعة المسيلة ، الجزائر
د. حسن قصاب	كلية الشريعة، جامعة ابن زهر، أكادير، المغرب
د. محمد فارضي	المدرسة الوطنية للتجارة والتسيير . جامعة الحسن الأول، سطات، المغرب

د. نور ثاني	جامعة بايرو - كنو - نيجيريا
أ.م.م. منى حازم يحيى	الجامعة التقنية الوسطى / العراق
د. أحمد محمد قعدان	أكاديمية القاسمي - فلسطين
أ.م.د. بوخال لخضر	المركز الجامعي صالحى - الجزائر
أ.م.د. نجلاء سويد إبراهيم صالح	الكلية التربوية المفتوحة - مركز الكرخ الدراسي / العراق
م.د. واثقة حازم جاسم	المديرية العامة لتربية نينوى - العراق
أ.م.د. هناء سالم ضايح	جامعة الموصل / كلية الآداب - العراق
م.د. سيماء فيصل محمد	جامعة الموصل / كلية الآداب - العراق
أ.م.د. ناديا خير الدين عزيز السيد حاتم	جامعة الموصل - كلية الحقوق العراق
د. قنشوبة عبد الرحمان	جامعة الجلفة - الجزائر
أ.د. بلحضرى بلوفة	جامعة عبد الحميد بن باديس، مستغانم، الجزائر.
أ.م.د. رنا سلام أمانة	جامعة النهريين - كلية الحقوق العراق
د. صيد حاتم	جامعة محمد بوضياف مسيلة - الجزائر
أ.م.د. علي حمزة عباس	جامعة الموصل - كلية التربية الاساسية العراق
أ.م.د. كفاح عباس رمضان	جامعة الموصل - مركز الدراسات الاقليمية العراق
د. توفيق أبوبكر	جامعة بايرو - كنو - نيجيريا
أ.م.د. فائق موفق فاضل	جامعة الحمدانية - كلية التربية - العراق
د. احمد وارث	جامعة الجزائر 2 الجزائر
أ.م.د. الاء حماد رجه	جامعة بغداد / كلية الآداب
أ.د. أحقو علي	كلية العلوم الإنسانية والاجتماعية . جامعة باتنة 1- الجزائر
د. فاطمة بقدي	جامعة الجزائر 03 الجزائر
أ.م.د. داليا طارق عبد الفتاح	جامعة الموصل كلية الآداب العراق
د. الطنازقي ، علي محمد علي	الجامعة الأسمرية الإسلامية - ليبيا
م.د. سيماء فيصل محمد	جامعة الموصل كلية الآداب العراق
د. ماجد عبد العزيز الخواج	الجامعة الأردنية - الأردن
الدكتور. علي بن مناوور بن رده الجهني	أستاذ مشارك- جامعة تبوك- السعودية
م.د. سحى قحطان محمد	جامعة الموصل كلية الآداب العراق
م.د. لقاء خليل اسماعيل	مديرية تربية نينوى / ثانوية المعرفة للبنات / العراق
م.د. طارق مهدي عباس عبيد	مديرية تربية بابل / العراق
د. معاذ عبداللطيف النايف	كلية العلوم الإنسانية والاجتماعية - جامعة زايد . أبوظبي - الإمارات العربية المتحدة

مقدمة

مع تطور مناهج البحث العلمي وتنوع غاياته ومراميه، غدت العلوم الاجتماعية والتاريخية والقانونية أكثر التصاقا بالحياة المتسارعة، ففي كل يوم كشف جديد، وفي كل حين نظريات متجددة، تثبت على الدوام أن العلم الذي لا يزكو يموت، وزكاء كل علم ومعرفة في إنفاقه في قاعات الدرس وتحصيله بين أوراق الكتب والمجلات، ولكن أنى لصاحب العلم أن بسطع، وللمعرفة أن تزكو إذا كنا جزرا متباعدة لا تتصل ببعضها بوثائق يسند بعضها بعضا.

من هنا تأتي أهمية المؤتمرات والملتقيات العلمية التي تجسر تلك الهوة بين العلماء فيجتمع عالم آثار مصري بزيميله العراقي، ويلتقي عالم فقه مجدد من المغرب بعالم من تركيا، ويتناقش عالم من الجزائر مع باحث من مصر، ويلتقي ابن سواحل عمان بابن شواطئ تونس، فتزداد المعرفة وتزكو، ويبدأ حبل من الود سبيلا الى التعارف وتلاقح الافكار مهما كانت متباعدة.

لقد حرصنا في جمعية احترام العلوم على الوفاء بمؤتمراتنا في موعدها كل حين، وفي كل مرة نأمل أن نحمل جديدا للباحثين يرفع من سوية البحث العلمي من جانب، ويسهم في رفع سوية وكفاءة وتصنيف جامعاتنا من جانب آخر.

من هنا كان لنا الحظ في مؤتمرا السادس عشر أن نحصل على التعريف الالكتروني DOI بحيث غدا لكل بحث يقدمه الباحثون يمتلك شيفرة تعريفية على شبكة الانترنت تحفظ حقه كمؤلف وتضمن حضور اسمه عند العطف والاقْتباس، في خطوة نرجو منها أن تكون حفضا لحقوق مؤلفينا من جانب، وتغدو أبحاثهم أكثر اعتمادية في الجامعات.

و ان لا بد لكل عمل ان يشوبه الخلل والنقصان فإن الكمال لله سبحانه وتعالى وحده فنرجوا ان نكون وفقنا بهذا العمل خدمة للعلم والمعرفة ومن الله التوفيق

أ.د. عمر بوزكورت . جامعة ماردين ارتقلو . تركيا

رئيس المؤتمر

ÖN SÖZ

16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi, 28-31 Ekim 2022 tarihlerinde Antalya'da gerçekleşti. Bu kongre, Saygın Bilim Derneği'nin (Saybilder) organizasyonunda ve Mardin Artuklu Üniversitesi ile Ajloun National University'nin (Ürdün) ilmi desteği ile düzenlenmektedir. Kongreye 6 farklı ülkeden davetli konuşmacı katıldı. Aynı zamanda Türkçe, İngilizce ve Arapça duyurular yapılarak bilim insanlarına çağrıda bulunulmuştur. Bu çağrılar sonucunda 80'i Türk bilim insanları tarafından ve 84'ü farklı ülkelerden (ABD, Azerbaycan, Cezayir, Filistin, Irak, Kuveyt, Mali, Mısır, Morocco, Suudi Arabistan, UAE ve Ürdün) katılan bilim insanları tarafından hazırlanmış toplam 164 sözlü bildiri sunuma uygun bulunmuştur. Tüm bildiriler üç hakemin onayına sunulmuştur. Hakemlerin en az iki tanesinden olur alan bildiriler programa dâhil edilmiştir. Aksi takdirde bir görüş bildirildiğinde ise bildiriler ret edilerek başvuruları iptal edilmiştir. Bu süreç içerisinde bildirilerin önemli bir kısmına hakemlerden düzeltme talebi gelmiştir. Hakemler tarafından talep edilen düzeltmelerin yapılıp yapılmadığı da özenle kontrol edilmiş ve düzeltilenler sonra kabul mektupları düzenlenerek yazarlarına gönderilmiştir.

Bu kitapta kongrede sunum yapan bilim insanlarının bildirinin tam metinleri yer almaktadır. Kongreye iştirak edemeyen ve bu konulara ilgi duyan kimselerin metinlerden istifade edebilmesini sağlayacak olan bu çalışmanın bilim dünyasına hayırlara vesile olmasını diliyorum.

15.10.2022

Prof. Dr. Ömer Bozkurt

Düzenleme Kurulu Başkanı

İÇİNDEKİLER

TÜRK VERGİ YARGISINDA DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE GELECEĞİ..... 854

Prof. Dr. Ramazan ARMAĞAN

Dr. Öğretim Üyesi Ayşe ARMAĞAN

TÜRKİYE'DE VERGİ İHTİSAS MAHKEMELERİ'NE GEÇİŞ..... 877

Prof. Dr. Ramazan ARMAĞAN

Dr. Öğretim Üyesi Ayşe ARMAĞAN

AKSARAY İLİNİN ALTERNATİF TURİZM VE ESENLİK TURİZMİ POTANSİYELİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME..... 896

Yüksek Lisans Öğrencisi İsmail UZER

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASINDA İÇ BORÇLANMANIN FİYATLAR GENEL SEVİYESİNE ETKİLERİ..... 905

Yüksek Lisans Öğrencisi Ali ASLAN

Doç. Dr. Mehmet CURAL

12 EYLÜL ASKERİ DARBE SONRASI BİO-PSİKOSOSYAL YAKLAŞIM ÜZERİNDEN TOPLUMA EKLEKTİK BAKIŞ..... 925

Doktora Öğrencisi Dilek KIRKPINAR

EBEVEYNLERİN ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞ VE TUTUMLARI: BİR NEDENSEL KARŞILAŞTIRMALI ARAŞTIRMA 937

Dr. Öğr. Üyesi Enver DURUALP

Arş. Gör. Lügen Ceren GÜNEŞ

Prof. Dr. Ender DURUALP

DİJİTALLEŞEN DÜNYADA EBEVEYN DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ..... 950

Arş. Gör. Lügen Ceren GÜNEŞ

Dr. Öğr. Üyesi Enver DURUALP

Prof. Dr. Ender DURUALP

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ İLE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ: TODA-YAMAMOTO NEDENSELLİK TESTİ..... 972

Doktora Öğrencisi Servet KAPÇAK

EKME-YETİŞTİRME KURAMI PERSPEKTİFİNDEN ÇOCUĞUN DİJİTALLEŞMESİ SÜRECİNDE ÇİZGİ FİLM KULLANIMI: DİJİTAL TAYFA ÖRNEĞİ 983

Yüksek Lisans Öğrencisi Hikmet Said ELİGÜZEL

Doç. Dr. Ömer AYDINLIOĞLU

SULTAN II. MEHMED'İN ÖLÜMÜ..... 1001

Dr. Öğr. Üyesi Serhat SOYŞEKERCİ

KARNAVAL VE YAPRAK DÖKÜMÜ ROMANLARI ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ: EBEVEYN ÇOCUK İLİŞKİSİ, ORTAK NOKTALARI, FARKLILIKLARI 1008

Yüksek Lisans Öğrencisi Nursevim KAYA

ÖĞRENCİLERİN YEREL KATILIM MEKANİZMALARINA YÖNELİK BİLGİ DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ISPARTA ÖRNEĞİ 1017

Prof. Dr. Nilüfer NEGİZ

Dr. Özkan YALÇIN

NÖROPAZARLAMA VE ALGI YÖNETİMİ 1031

Doç. Dr. Vesile ÖZÇİFÇİ

OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÖĞRETMENLERİNİN MESLEĞE YABANCILAŞMA, İLETİŞİM YETERLİLİĞİ VE ÇOCUK- ÖĞRETMEN ETKİLEŞİM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ 1040

Prof. Dr. Neriman ARAL

Dr. Gül KADAN

Dr. Burçin AYSU

ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞME İLE İŞTEN AYRILMA NİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE GÖREV PERFORMANSININ ARACI ROLÜ 1063

Dr. Mehmet KAHYA

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASINDA DIŞ BORÇLANMA VE CARİ İŞLEMLER BİLANÇOSU İLİŞKİSİ 1071

Özlem TİRYAKİ

Doç. Dr. Mehmet CURAL

PROF. DR. YÛSUF EL-KARADÂVÎ'NİN "KEYFE NETAÂMEL MAA'S-SUNNETİ'N-NEBEVİYYE MEÂLİM VE ZAVÂBIT" ADLI ESERİ ÖZELİNDE HADİS VE SÛNNETE DAİR BAZI GÖRÜŞLERİ..... 1092

Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ

PROF. DR. YÛSUF EL-KARADÂVÎ'NİN "KÖY VE MEKTEP ÇOCUĞU HÂTİRALARIM" ADLI ESERİ ÖZELİNDE HAYATI VE ESERLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME . 1103

Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ

FEAR AND NEW PARENTING STYLES IN THE AGE OF GLOBAL EPIDEMICS..... 1121

Assoc. Prof. Serdar ÜNAL

THE LATE MODERN HAPPINESS INDUSTRY AND SOURCES OF PLEASURE: IS AN ALTERNATIVE WELL-BEING POSSIBLE? 1129

Assoc. Prof. Serdar ÜNAL

OECD VE AB ÜLKELERİNDE EKONOMİK BÜYÜME VE KAMU HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ COVID-19 SALGINI İLE BİRLİKTE DEĞİŞTİ Mİ? EKONOMETRİK BİR ANALİZ..... 1135

Doç. Dr. Mehmet BÖLÜKBAŞ

Öğr. Gör. Mehtap TARHAN BÖLÜKBAŞ

TÜRKİYE'DE GÜNCEL PARA POLİTİKASI VE ENFLASYON GELİŞMELERİ..... 1145

Doç. Dr. Mehmet BÖLÜKBAŞ

Öğr. Gör. Mehtap TARHAN BÖLÜKBAŞ

HADİS ARAŞTIRMALARINDA TEKNOLOJİK İMKÂNLAR: CEVÂMIU'L-KELİM PROGRAMI ÖRNEĞİ..... 1153

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TANRIVERDİ

SOSYAL DESTEK, ROMANTİK İLİŞKİ VARLIĞI VE AKADEMİK BAŞARI..... 1163

Dr. Öğr. Üyesi Sevinç ÇIRAK KARADAĞ

TURİSTLERİN SEYAHAT MOTİVASYONLARININ BELİRLENMESİ: HASANKEYF ÖRNEĞİ..... 1167

Doç. Dr. Reşat ARICA

Yükseklisans Öğrencisi Mehmet Emin DİNÇ

TÜRKİYE TURİZM İSTATİSTİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 1180

Dr. Övgü AÇIKSÖZLÜ

İlbey VAROL

Dr. Nur Neşe ŞAHİN

YEREL İŞLETMELERİN E-TİCARET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: NİĞDE VE YÖRESİ GSM OPERATÖR BAYİ İŞLETMELERİ ÜZERİNDE BİR UYGULAMA 1197

Doç. Dr. Ruhan İRİ

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KENTİ: KULA 1216

Dr. R. Kıvanç ARSLAN

DEVLET DENETLEME KURULU 1232

Dr. R. Kıvanç ARSLAN

**ÖRGÜTSEL YENİLİKÇİLİK İLE ÖRGÜTSEL SADAKAT İLİŞKİSİNDE ÖRGÜT
KÜLTÜRÜNÜN ARACI ROLÜ..... 1242**

Doç. Dr. Ercan YAVUZ

Öğr. Gör. Dr. Şehriban AYGÜN

Mustafa A. DEMİREL

**PROF. DR. YÛSUF EL-KARADÂVÎ'NİN “KÖY VE MEKTEP ÇOCUĞU HÂTIRALARIM”
ADLI ESERİ ÖZELİNDE HAYATI VE ESERLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Doç. Dr. Erdoğan KÖYÇÜ

Bartın Üniversitesi

Özet

9 Eylül 1926 yılında Mısır Garbiyye Saftu't-Turâb köyünde doğan ve 26 Eylül 2022 tarihinde Katar Doha'da Rahmet-i Rahmân'a kavuşan Yûsuf el-Karadâvî'nin 2 cilt halinde Nida yayınları tarafından İstanbul'da neşredilen “*Köy ve Mektep Çocuğu Hatıralarım*” eseri özelinde hayatı ve eserlerini ele aldık.

Tebliğimizin birinci bölümünde ilk öğrenimini Ezher Üniversitesi'ne bağlı ilköğretim okulunda tamamlayan Yûsuf el-Karadâvî'nin doğumu, nisbeti, köyündeki dinî yaşayış, âdet ve gelenekler, mevlîd törenleri, düğünler, köyünün ekonomik durumu, köyünde ziraat ve sosyal dayanışma, vb. konuları ele aldık.

Tebliğimizin ikinci bölümünde Ezher Üniversitesi Usûluddîn Fakültesi'nden mezuniyetinden başlayarak Ezher Üniversitesi'ndeki hocalığı ve teşkilatçılığı (Dünya Müslüman Âlimleri Birliği Başkanlığı ve Avrupa Fetvâ Konseyi Başkanlığı vb. görevler yapmış, İslam Hukûku Araştırma Konseyi'nde de aktif görevler almış olduğuna) konularına yer verdik. Tebliğimizin vüs'atini aşma endişesiyle sadece *Hâtırâtı'nın* 1. Cildinde kullandığı kaynak eserlere yer verdik. Hadis ve Sünnete dair eserlerinin yanında Fıkıh, Tefsîr, Ekonomi, Ticâret, Psikolji, Sosyoloji, Uluslararası Hukûka gibi multidisipliner çalışmalardan oluşan 138 eser telif etmiş olduğuna, eserlerinin her birisi ayrı ayrı makale, tebliğ yazılabileceği düşüncesiyle eserleri konusuna hayatı içinde yer vermedik.

3 Temmuz 2013 tarihinde Mısır'da askerî yönetim tarafından darbe yapılmasının akabinde hakkında soruşturma başlatılan yargılanıp, idama mahkûm edilen 529 kişiden birisi olarak da dünya basınının gündemine oturmuş olan Yûsuf el-Karadâvî'nin inancından, fikirlerinden taviz vermediğine yer verdik.

Sonuç bölümünde ise Yûsuf el-Karadâvî'nin hayatı, *Köy ve Mektep Çocuğu Hatıralarım* eserinin 1. cildinde kullandığı kaynak eserleri genel olarak değerlendirdik.

Anahtar Kelimeler: İslam, Sünnet, Hadîs, Mısır, Yûsuf el-Karadâvî.

1.DOĞUMU

Yûsuf el-Karadâvî, babasının annesiyle evlenmesi ve doğumu ile ilgili şu bilgileri zikretmiştir: “Babam daha önce bir hanım ile evlenmiş ancak ondan çocuğu olmamıştı. Sonra zannedersem talâk ile ayrılmışlardı. Babam, daha sonra annemle evlendi. Annem duldu, annem küçük yaştaiken halasının oğluyula evlenmişti Kahire'de yaşıyordu ama dinden uzak bir hayatın içine girmişti. Annemin eski eşi dîni bütün biri değildi. İçki içermiş ve gece vakti eve sarhoş gelirmiş, saçmalar ve ağzı alınmayacak küfürler edermiş. Annem ise köy kızıydı. Böyle ortamlardan uzak bir şekilde büyümüşü kocasından korkmuş ve ürkmüşü. Dedem, bir seferinde annemi ziyarete gitmiş onu bu durumda görünce, kocasından boşatmıştı. Kocası,

dedemin yeğenydi.¹ Dedem, annemi o zaman eve getirdi eve geldiğinde hâmileydi bir kız doğurdu. Adı “**Rûhiyye**” idi. Rûhiyye, benim aynı anneden kız kardeşimdi. Benden yaklaşık sekiz yaş büyüktü. Önce dedemin evinde büyüdü. Sonra da dayımın evinde kaldı. Daha sonra **Zifta** şehrinde amcasının oğluyla evlendi. Ondan hem kızları hem oğulları oldu sonra kız ve erkek torunları oldu. Yıllar önce de kız kardeşim vefat etti. Allah, rahmet eylesin. Babam, annemin doğum yapmasından yedi yıl sonra evlenmek için ona talip oldu. Kız kardeşim artık ayakları üstünde durabiliyor, kendi ihtiyaçlarını karşılayabiliyordu. Bundan dolayı nenesinin evinde kaldı. Babam ile annem evlendi. Kısa süre sonra da annem bana hâmile kaldı. Doğduğumda adımın “**Yûsuf**” olmasında ittifak ettiler. “**Yûsuf**” çocuğu olmadan vefat eden amcamın ismiydi. Amcamın da dedesinin ismi “**Yûsuf**” idi yani benim tam isimim **Yûsuf b. Abdullah b. Alî b. Yûsuf**’tur. Ben iki yaşındayken babam rahatsızlandı. Zannedersen idrar yollarından **şistozoma**² türü bir rahatsızlıktı. Bugün basit bir tedavi olan bu hastalıklardan o tarihlerde tıbbın ilerlememiş olması ve imkanların kısıtlı olmasından dolayı insanlar ölüyorlardı. Babam da bu hastalıktan vefat etti.”³

2.NİSBETİ

Yûsuf el-Karadâvî, Karadâvî nispetinin nereden geldiğini, ailesinin kökenini, nispetini “**Kardâvî**” şeklinde telaffuz edenlerin hatalı olduklarını şöyle ifade etmiştir: “Bizim “**Karadâvî**” nispetiyle kullandığımız ailemiz, nüfus bakımından az ve küçük bir ailedir. Ailemizin tüm fertleri, “**Hacı Alî Karadâvî**” ismi ile meşhur olan dedemin zürriyetinden gelenlerden müteşekkildir. O tarihlerde hacca gitmek hem meşakkatli bir ibâdetti hem de birçok tehlikelere açıktı. Sanırım dedemin o zamanlarda ticâretten elde ettiği kâr, hacca gitmesine imkân tanımıştı. Âilemizin az kişiden oluşuyor olması başka bir yerden muhâcir olarak geldiğine de ihtimal veriyordu. Amcam Ahmed’in şöyle dediğini duymuştum: “Bizim aslımız, “**Karada**” denilen köyden gelmektedir. “Biz de buraya mensûbuz. Bu kelimenin doğru telaffuzu “**Karadâvî**” şeklindedir. Ancak Suriyeli bazı kardeşlerimiz, “**Kardâvî**” şeklinde ifade ediyorlar ki bu yanlıştır.⁴ Ben, da’vet yolculuklarım esnasında “**Karada**” köyünü gördüm. Burası **Kafru’ş-Şeyh** (Akdeniz kıyısında ve İskenderiye iline komşu il) iline bağlıydı. Eskiden Batı Yakası (Garbiye) bölgesinden yönetiliyordu. **Kafru’ş-Şeyh** ili daha sonra ayrıldı ve müstakil bir il oldu. Karadâvî ailesi, Mısır’ın muhtelif köylerine dağılmış bir aileydi. Hatta Libya Bingazî’de iki Karadâvî ailesi gördüm. Ama bunların köken olarak Mısır’dan mı başka yerden mi? Olduklarını bilmiyorum.”⁵

¹ Dedemin kız kardeşinin oğlu (hâla oğlu) idi. Daha önce geçen bilgilere göre Hadrâ’nın oğludur. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, Nida Yay., İstanbul, 2021, c. I, s. 123-124.

² Mısırlıların çoğunun yakalandığı hastalık olan bilharziasis’e (şistosomiasis/kurtçuk) (bir tür parazit hastalığıdır.) ve ancylostoma (ince bağırsaklarda yerleşip ankylostomiyaz’a sebep olan ancylostoma türüdür. <https://www.britannica.com/animal/ancylostoma-duodenale> (Erişim Tarihi: 09.10.2022). Bu hastalığa yakalandıkları zaman komşu köydeki hastaneye gidiyorlardı. Bizim köy ile arası, 7 km. idi. Köyün adı “**Karashiyye**” idi. Burası gelişmiş bir köydü.)” el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 4.

³ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 125-126.

⁴ Yazılan bir Yüksek Lisans tezinde de müellifin nispeti tez başlığında bile “**Kardavî**” olarak yanlış kaydedilmiştir. Dursunüst, Elif, *Yûsuf el-Kardavî’nin Çağdaş Fıkıh Araştırmalarında İzlediği Yöntem* (dan. H. Mehmet Günay), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2007.

⁵ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 121.

3. AİLESİ VE YAŞADIĞI ÇEVRE

Yûsuf el-Karadâvî, 9 Eylül 1926 tarihinde Mısır'ın **Garbiyye** vilâyetinin **Kubrâ** Mahallesiinde (**Mahalletu'l-Kubrâ**) **Saftu't-Turâb**⁶ köyünde doğmuştur.

Yûsuf el-Karadâvî, âilesinin kolları ve dedesinin kardeşleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir: “Kadâvî ailesinin en meşhur kolları “**Disûk Merkezine**” Bağlı **Senhvir** köyündendi. Mısır'da birçok yere gitmiş ve birçok köyü ziyaret etmiş olmama rağmen burayla henüz müşerref olamadım. Karadâvî ailesi bu köyde köyün ileri gelenlerindendi. Muhtarlık da bu ailedeydi. Mecliste bazı üyeler bazı büyük memurluklar ve önemli kimselerle bu ailedendi. Adım meşhur olmaya başladığı zamanlarda bu köklü ailenin bazı fertleri benimle temasa geçmiş ve şöyle demişlerdi: “Karadâvî ailesinin kökleri aslen “**Karada**” köyünden gelmektedir. Onların da aslı “**Avn**” ailesinden gelmekteydi. Bu ailede soy ve nesep olarak “**Hüseyniyye ailesinden**” gelmekteydi. Allah, en iyi bilendir. Yani **Saftu't-Turâb** köyündeki ailemizin atası dedem, “**Hacı Alî**” idi. Dedemin bir de erkek kardeşi vardı. Adı, Muhammed idi. Fakat o, şehre yerleşmişti. “**Kafru'z-Ziyât**” şehrine yerleştiği söyleniyordu. Onun nesebinden ise ismi Fâtîmâ olan bir kadın kalmıştı. Ben, onu tanımak için uğraştıysam da ona ulaşamadım. Zannedersem onun çocukları da yoktu. Dedemin, iki tane de kız kardeşi vardı. Bunlar da köyde evlenmişlerdi. Biri **Âlu'l-Buvayrî** ailesinden olan köyün hocalarından biriyle evliydi. Köyün orta sınıfın ileri gelen ailelerinden biriydi. Onun çocuklarından Hacı Fatîma Buvayrî Ummu Âl-Yahyâ, Hacı Abdulkadir, Abdulvahhâb ve başka kimseler vardı. Ben, Hacı Gina Yahyâ'nın kocasına kızdığı için bizim evimize geldiğini hatırlıyorum. Birkaç hafta bizim evde kalmış daha sonra ailesiyle arasını düzeltmişti. Dedemin diğer kız kardeşi ise Şeyh Hasan el-Azzûnî ile evliydi. Onlar da bizim mahallemizde oturuyorlardı. Komşularımız da çocuklara Ahmet Şiştâvî, Abbâs ve Muhammed idi. Ben, bunlardan bazılarını gördüm. Dedem Hacı Alî ise ilkin bir kadınla evlenmiş ve ondan Muhammed isminde bir oğlu olmuştu. Bu onun ilk çocuğuydu. Dedem daha sonra bu kadından ayrılmıştı ama vefat mı etmiş yoksa boşanmış mıydı bilemiyorum.⁷ Dedemin bir kız kardeşi Saft köyünden “**Acve Ailesinden**” biriyle evlenmişti. Bir diğeri de Tanta yolu üzerinde köyümüze de yakın olan Şibşir köyünden biriyle evlenmişti. Bunun oğlu da başarılı ve sâlih tüccârlardan biriydi. Adı, Hacı Hasaneyn ed-Devâhilî idi. Ben onu birkaç defa görmüştüm. O, vefat ettiğinde de taziyesine gitmiş ve taziyesinde bir konuşma yapmıştım.”⁸

Yûsuf el-Karadâvî, dede ve babasının evlilikleri, amcaları ve kız kardeşi Rûhiyye hakkında şu bilgileri vermiştir: “Dedem daha sonra benim de nenem olan Ayşe Ucayz ile evlendi. Dedemin diğer çocukları bu eşindendi. Ondan beş oğlu, iki kızı olmuştu. Dedemin iki kızı halalarım şehirdeki orta halli bir aile olan **Âlu'n-Neccâr** ailesinden iki kardeş ile evlenmişlerdi. Biri Şeyh Sa'd Neccâr idi. Bu bulunduğu yerin hocasıydı. Bunun eşi (eski işi) iki erkek çocuk doğurduktan sonra vefat etmişti. Diğer hâlamın eşi ise Sa'd Neccâr'ın kardeşi olan Abdullah Neccâr idi. Hâlam Hadrâ (**خضرة**), Abdullah ile evlenmişti. Ben, bu hâlamı gördüm. Hâlam, beni çok severdi. Hâlamın beş oğlu, bir kızı olmuştu. Hâlamın ismi olan **Hadrâ** (**خضرة**) kelimesinin kökenine vakıf olamadım. **خضر** (**Hıdır**) kelimesinin müennes hâli mi? Bilmiyorum. Zira bazı erkeklere de (**خضري**) ismi veriliyordu. Bu isim **خضر** (**Hıdır**) (a.s.) gelen bir kelime miydi? Yoksa bu isim **أخضر** (**Ahdar**) kelimesinin müennes hâli mi? Bilemiyorum. O takdirde kelimenin aslı **خضراء** (**Hadrau**) olur ki halk bu kelimeyi (**خضرة**) “**Hadra**” diye kolayına geldiği gibi söylemiştir.

⁶ el-Karadâvî, *Yûsuf, Köy ve Mektep Çocuğu Hâtıralarım*, c. I, s. 95-96.

⁷ el-Karadâvî, *Yûsuf, Hâtıralarım*, c. I, s. 122.

⁸ el-Karadâvî, *Yûsuf, Hâtıralarım*, c. I, s. 129.

16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

Dedemin çocukları sırasıyla şöyledir: “Abdulazîz, Yûsuf, Ahmet, Abdullah ve Sa’d. Buna göre dedemin altı erkek çocuğu vardı. Altıncısı Muhammed idi. Üç amcam, çocuk sahibi olamadan vefat ettiler. Bunlardan evlenmeden ölen de vardı. Muhammed, en büyük amcamdı ve diğer amcam Sa’d daha gençken evlenmeden önce vefat etmişlerdi. Diğer amcam Yûsuf ise evlenmiş ama çocuk sahibi olmadan vefat etmişti. Bu amcamın eşi Cevhere hanımı görmüştüm. O ara sıra bizim eve ziyarete gelip giderdi. Ailemizi çok severdi. Bizleri de çocukları gibi severdi. Allah, ona da rahmet eylesin. Çocukları olan amcalarımdan Abdulazîz Muhammed ve Kâmil isimlerinde iki çocuğu vardı. Amcam Ahmet ise Alî, İbrâhîm ve Hadrâ isminde üç çocuğu vardı. Babamın vefatından sonra hayatta kalan tek amcam o idi. Ben de babam Abdullah’ın tek erkek çocuğuydum.”⁹

Yûsuf el-Karadâvî, annesinin ailesinin kökeniyle ilgili şu bilgileri zikretmiştir: “Dedemin (annemin babası) adı da Alî idi. Babamın babasının ismiyle aynıydı. Annem, “**Hacer Ailesinden**” gelmekteydi. Ticâretle uğraşır ve zeki olmalarıyla biliniyordu. Annem de teyzelerim de kâğıda gerek duymaksızın hesap konusunda mâhirdiler. Annemin amcasının kızı Fâtıma el-Hacer’in kafasında sanki hesap makinesi vardı. Büyük karmaşık rakamları topluyor ve sonuçlarını müthiş bir hızla söylüyordu.”¹⁰ “Annemin annesinin ismi Ayşe idi. Babamın annesinin ismi de Ayşe idi. Nenem, “**el-Yezîdî Ailesinden**”di. Dedem ve nenemin iki oğulları (dayılarım) ve beş kızları (annem ve teyzelerim), dünyaya gelmişti. Erkeklerden biri daha çocukken vefat etmişti. Diğeri ise yaşadı.”¹¹

Yûsuf el-Karadâvî, hayatta kalmış olan tek dayısının **Abdulhamîd** olduğunu zikretmiş onun eğitimi ve ticâret hayatıyla ilgili olarak şunları zikretmiştir: “Bu dayım, zekâ, çabucak anlama ve kuvvetli hâfızasıyla bir dehâ idi. Hazır cevap, fesâhatlı, cesâretli ve şahsiyetli biriydi. Eğer eğitimi tamamlasaydı Allah’ın takdîriyle iyi bir konuma yükselirdi. Bizim köyümüze komşu olan 4-5 kilometre uzaklıktaki “**Rûh mahallesinde**” ilkokulu okuyordu. Oraya her gün eşek sırtında giderdi. Fakat dedem, ticâretinde kendisine yardım etsin diye dayımı başarılı olmasına rağmen okuldan çıkardı. Zira ondan başka oğlu yoktu. Dayım, ticâreti babasından aldı. O da tüm ömrünü ticâretle geçirdi. Dayım çok zeki olmasına rağmen ticaretten yana şanssı yâver gitmedi. Dükkânı yerinde saydı. Bir adım dahi ilerleyemedi. Bu da gösteriyor ki rızık sadece zekâ ile gelen bir şey değildi. Fakat insanın hayat akışına hükmeden başka şeyler vardır. İnsan, bunu bilemez ve bunun seyrini değiştirmeye güç yetiremez. Buna ancak takdîri ilâhî karar verir. İnsanlar öteden beri zekîlerin ve âlimlerin fakir olmasından ve aptallar ile câhillerin zengin olmasından şikâyet ediyorlardı.”¹²

Yûsuf el-Karadâvî, annesiyle kaldığı, ikâmet ettikleri ev ile ilgili şu bilgileri zikretmiştir: “Ben iki yaşındayken babam vefat etmişti. Ben ve annem, babasının ailesinin yanında kaldık. Çünkü bu aileden bir çocuk (beni) dünyaya getirmişti. Evde bizim de kalacak yerimiz vardı. Evimizin bulunduğu mahalle “**Ebû Semek Mahallesi**” diye meşhurdu. Evimizin, iki odası vardı. Bir odası alt kattaydı ve burası kışlıktı. Buraya “**salon**” da diyorlardı. Bu odada bir soba vardı. Kışın odayı ısıtmak için bu sobaya odun konulurdu. Yazlık içinde üst kat kullanılırdı. Annemin güzel bir düşüncesi şu oldu, alt katta kaldığımız odanın sadece kapısı vardı. Pencereleri yoktu. Bundan dolayı kapı kapatıldığı zaman gündüzün ortasında dahi içeri karanlık oluyordu. İçeriye hava hariç güneş ışıkları dahi girmiyordu. Bu odamızın üzerinde

⁹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 123.

¹⁰ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 128.

¹¹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 129.

¹² el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 129-130.

16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

başka ev ve yapı yoktu. Annem, bir marangoz getirdi ve bu odamızın çatı kısmına bir pencere açtırdı. Böylece buradan hava ve ışık girdi.”¹³

Yûsuf el-Karadâvî, annesinin ailesinin maddî durumu ve dedesinin ticâret hayatıyla ilgili şu bilgilere yer vermiştir: “Dedem, tüccârı. Yaz mevsiminde meyve satardı. Hem toptan hem de perakende satış yapardı. Yaz mevsiminde ise hububât ticâreti yapardı. Zira kış aylarında meyve pek olmazdı. Dedemin halası “**Zeğlul Ailesiyle**” evliydi. Onlar da şehrin orta tabakasından itibarlı kimselerdi. Annemin babası da babamın babasının (iki dedem) düştüğü hataya düştü. O da zor günler ve sıkıntılı zamanlar için herhangi bir hazırlık yapmadı. Bazı zamanlarda bu konuda uyarılmışsa da yine de gereken hazırlığı yapmamıştı. O şöyle diyordu: “Elimde bir cuneyh başkasının elindeki bir **فدان feddân** arazîden¹⁴ daha hayırlıdır.” Dedem şayet bölgede değişen gelişmeleri takip edebilseydi, büyük ve meşhur bir tüccâr olabilirdi. Mahalle şehrinin dokuma ve iplik fabrikasının bizim köyümüzde inşa edilmesinden sonra mahalle şehri önemli derecede ticâret merkezine dönüşmüştü, hızlı ve güçlü bir şekilde gelişmişti. Eğer dedem bu gelişmeleri takip edebilseydi ve mahalle şehrindeki küçük bir dükkânı kiralayarak dahi olsa alabilseydi durumu değiştirdi ama o, köyümüz Saftu’t-Turâb’da kalmayı yeğledi. Yanındaki meyveleri daha önce yaptığı gibi köyünden yanı başındaki şehre dahi dağıtamaz oldu. Dedem, dürüst bir tâcirdi. Yalan söylemez ve hile yapmazdı. Yemin etmezdi ve sadece temiz ve iyi mal satardı.”¹⁵

Yûsuf el-Karadâvî, Karadâvî âilesinin maddî açıdan zengin olmadıklarını ancak şerefli bir aile olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Karadâvî ve ailesinin maddî gelirlere az olmasına rağmen yine de namuslu ve iffetliyidiler. Bir âfet gelmediği sürece Allah’ın kendilerine rızık olarak verdiği nimetlerle yetinmesini biliyorlardı. Zira afet zamanlarında çok az insan bunu başarır. Bu da dünyanın bir tabiatıdır...”¹⁶ “Bizim ailemiz, sosyal konuma sahip olmasına, varlıklı ailelerle akraba olmasına ve onlarla bağları olmasına rağmen yine de arazi sahibi değildi. Ama bizim mahalledekiler öyle değildi. Onların her birinin kendisine ait arazileri ve tarlaları vardı. Sanırım dedem, ticâretle uğraştığı günlerde toprak alma gibi bir şeye tevessül etmemişti. Ticârette zarar edersem, ticâret durursa ya da iflâs edersem bir sermayem olsun düşüncesiyle oraya bel bağlamamıştı. Hâlbuki bilinçli tüccârların birçoğu bunu yapıyordu. Zamanın getireceği olağan dışı günlere karşı hesaplarını yaparlardı. Toprak sahiplerinden biri bir gün amcam Ahmet’e ne kadar arazisi olduğunu sordu. O: “Hiçbir arazim yok!” diye cevap verdi. Adam, amcama şöyle dedi: “Vallahi ben, seni toprakların var zannediyordum. Zira yaşantınız

¹³ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 128.

¹⁴ “**Feddân** kelimesinin Ârâmîce, Arapça veya Nabatîce olduğuna dair değişik görüşler bulunmakla birlikte Ârâmîce olması ihtimali daha doğru görünmektedir. Zira bu ölçü birimi daha çok Ârâmîler’in yerleşim bölgelerinden olan Mısır, Nûbe, Suriye ve Mezopotamya’da kullanılmış olduğu gibi Arapça sözlüklerde kelimenin kökü “**fd**” ve “**fdn**” gibi farklı şekillerde verilmektedir. “**Öküz**” veya “**bir çift öküz**” anlamına gelen **feddân** kelimesi, tek veya çift öküzle sürülebilecek arazi miktarına da isim olmuştur. Bir çift öküzün gece gündüz durmaksızın sürebildiği alana **Feddân-ı Rûmânî** (Rûmî), gün boyunca sürebildiği alana **Feddân-ı İslâmî** (Arabî), sabahtan öğleye kadar sürebildiği arazi parçasına da **Feddân-ı Hurrâs** (arz) denir. Mısır ve Nûbe’nin mahallî ölçülerinden olan **feddân**, İslâm fetihlerinden sonra da tarım alanlarının ölçümünde ve harâcın tespitinde esas alınmıştır. Ancak diğer ölçüler gibi bu ölçü biriminin değeri de zamana ve mekâna göre değişiklik göstermiştir. Makrîzî, 1 **feddân**ın 400 Hâkimî (Fâtîmî Halifesi Hâkim-Biemrillâh’a nisbetle) kasaba²’ye, 1 Hâkimî kasabanın ise 623 zirâu’l-kumâş veya 5 zirâu’n-neccâra eşit olduğunu kaydetmektedir.” Bkz. Kallek, Cengiz, “**Feddân**” *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul, 1995. c. XII, 293.

¹⁵ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 129.

¹⁶ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 131.

16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

ve görüntünüz, öyle bir izlenim veriyor. Amcam ise her hâlimiz için Allah'a hamdolsun" dedi. Ailemizin tek sahip olduğu arazi ise amcamın hanımının yarım feddân kadar arazisiydi. Ailemiz, arazi icâr ederek geçiniyordu. Araziyi ekiyor ve mahsulü ile hem borcunu ödüyor hem de geçiniyordu. Bu durum, ailemizin kendisine yetecek kadar kazanması için çok çalışmasına, yorulmasına ve alın teri dökmesine neden oluyordu. Ailemizin kazancı asgarî düzeyde olduğundan ne boş zamanı ne de ile eğlenceye ayıracak vakti vardı."¹⁷

Yûsuf el-Karadâvî, amcası Ahmed'i maddî durumuyla ilgili de şu bilgileri vermiştir: "Kazandığıyla yetinmesini bilen kanaatkâr biriydi. O dönemlerde Mısır'daki çiftçilerin genel durumu böyleydi. Ekin ekiyor, gün boyu ve yıl boyu çalışıyorlardı. Ne izinleri ne de dinlenmeleri vardı. Çünkü toprak ve hayvancılıkla uğraşmak her zaman hizmet bekleyen işlerdi. Tüm uğraşlarına rağmen yine de az kazanıyorlardı. Ancak kuru ekmek yiyebiliyorlardı. Ekmeklerin geneli mısırdandı. Ekmeğe katık olarak da "çökelek" ya da "miş" adı verdikleri ve içinde kutucukların olduğu bir peynirdi Kerpiçten yapılmış testilerden su içerlerdi. Amcam, şöyle dua ederdi: "Allahım hadolsun, Allahım verdiğin nimetlerin devamını ver! Verdiğin nimetlerin zevâl olmasından bizleri koru. Köylülerin de Mısırlıların ekseriyeti de böyleydi. Allah'ın verdiği rızka kanaat ediyorlardı. Rasûlullah'ın (s.a.s.), şu hadîsine inanıyorlardı: "Allah'ın senin için taksim ettiğine razı ol. Bu takdirde insanların en zengini olursun." Kimi zaman da şâirin şu sözünü mırıldanıyorlardı: "Eğer kanaatkâr bir kalbe sahip olursan sen ve dünyanın sahibi aynısınız demektir."¹⁸

Yûsuf el-Karadâvî, amcası Abdulazîz'in eğitimi, babasının annesinden önce bir başka kadınla evliliği o kadından çocuğunun olmadığını, ayrıldıklarını, mesleği ve amcasının meslekleriyle ilgili konusunda şu yorumu yapmıştır: "Amcam Abdulazîz, Kur'ân hâfızıydı. Sanırım kısa bir süreliğine el-Ezher'de okumuş oradan devam etmemişti. Bundan dolayı çocuklarından birisinin okulu tamamlamasını çok arzuluyordu. Amcam Ahmet ise ziraat ile meşguldü. Babam ise dediklerine göre biraz çiftçi biraz da tüccârı."¹⁹

Yûsuf el-Karadâvî, yetim olarak büyümesini, dedesi, ninesi, amcası ve teyzeleri ve çocuklarıyla münasebetleriyle ilgili olarak şu bilgileri zikretmiştir: "Dedem, tam bir aile adamıydı. Elinden geldiğince kızlarını yanında toplardı. Özellikle de bayramlarda. Farklı münasebetlerde ve bazı durumlarda bir araya gelirlerdi. Ben ve teyzemin çocukları, bizi bir arada tutan dedemizin evinde buluşurduk. Dedemin evinde oynadığımız zamanlar, "Karadâvî evinde" (baba tarafındaki evimiz) geçirdiğimiz zamandan daha fazlaydı. Çünkü amcamın benim yaşında çocukları yoktu. Ama teyzemin benim yaşında çocukları vardı. Dedem (annemin babası), bizleri çok severdi. Bilhassa bana değer verirdi. Belki bunun sebebi, erken yaşlarda yetim kalmadı. Dedem, ciddî bir adamdı. Kızdığı zaman öyle bir kükrerdi ki neredeyse evin duvarları sarsılırdı. Bir keresinde ben ve teyze oğlum Muhammed Murad, bir hata işledik. Dedem, bizi dövmeye niyetliydi ama nenem, bize acıdı ve bizim için aracılık etti. "Bir daha bu hatayı işlemeyeceğinizi söyledik." Dedem de bu şartı kabul ederek bizi affetti. Dedem, ben yaklaşık 7 yaşında yaşlarındayken vefat etti. Cenâzesinde bulundum. İnsanların onu methettiğini duydum. Şöyle diyorlardı: "Sâlih bir adamdı. Ondan bir kötülük görülmedi." Çevre illerden de dedemin taziyesi için gelenler oldu. Nenem de bizleri severdi. Beni ise çok severdi. Güzel yiyecekleri onun yanına geldiğim zaman yemem için benim için saklardı. Teyzelerim de beni çok severlerdi. Beni kendi çocuklarımdan ayırt etmezlerdi. Ben, 15

¹⁷ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 124.

¹⁸ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 126-127.

¹⁹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 123-124.

yaşındayken annemi de kaybettikten sonra beni daha da sevdiler. Hepsi annemden sonra annelerim oldular. Nenemin ise benim üzerimde titremesi daha da arttı.”²⁰

Yûsuf el-Karadâvî, ailesinin onurlu bir aile olarak tanındığını, çaresiz kalmadıkça komşulardan yardım talep etmediğini de şöyle belirtmiştir: “Bilhassa bizim ailemiz onurlu ve izzetli bir aile olarak tanınıyordu. İkide bir de insanların başını ağrıtmıyordu. Son aşamasına kadar onurunu ve izzetini korurdu. Ailemizden kimse kolay kolay borç almaz ya da sıkıntı esnasında yardım istemezdi. Hatta bundan dolayı amcamın iki oğlunun evlenmesi epey gecikmişti. Çünkü evlilik için maddî durumları elverişli değildi.”²¹

3.KÖYÜNDEKİ DİNÎ HAYAT

Yûsuf el-Karadâvî'nin köyünde dîndâr bir çevrede yetiştiğini kendi ifadelerden çıkarabiliyoruz. Hâtırâtında yaşadığı köyün genel durumunu şöyle tavsif etmiştir: “Genel anlamda Mısır’ın diğer tüm köylerinde olduğu gibi bizim köyümüzde de insanların hayatlarında en çok etkisi olan dîndî. Dîn, insanların düşüncelerine yön veren ilk etkendi. Kültürle tanışmalarını sağlayan ilk kaynak da dîndî. Nitekim insanların davranışlarını etkileyen ilk etken yine dîndî. Doğan bir bebek Allah’ın ismiyle dünyaya gelirdi. (Kulağına ezan ve kamet okunması vb.) Zira bir bebek, Allah’ın verdiği nimetlerden biridir. Evlilik, Allah’ın Kitâbına ve Rasûlullah’ın (s.a.s.) sünnetine göre yapılırdı. Mezhep olarak da İmâm A’zam Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) mezhebine göre nikah kıyılırdı. Bölgenin nikâh memuru nikâh esnasında bunu sürekli dile getirirdi. Ölen biri, Rasûlullah'ın (s.a.s.) getirdiği dîn ve öğrettiği usûle göre gömülürdü. Yıkanır, kefenlenir, cenâze namazı kılınır ve Allah’ın şeriatına uygun olarak Müslüman mezarlığına gömülürdü. Bir kişi yemeğe başlayacağı esnada “**Bismillah**” diyerek başlardı. Yemeğini bitirince de “**Elhamdülillah**” diyerek kalkardı. Bölgedeki ahâlden birisi yemek yediği ve karnını doyurduğu zaman genellikle şöyle dua ederdi: “Allahım verdiğin nimetlerin devamını ver ve verdiğin nimetlerin zevâlinden muhafaza eyle.”²²

Yûsuf el-Karadâvî, köydeki en önemli merkezin câmi olduğunu ve köydeki en etkili ve sözü geçen kişinin dîn adamı olduğunu ifade ettikten sonra köydeki câmilerle ilgili şu bilgileri zikretmiştir: “Bizim köyümüzde beş câmi vardı. Üç tanesi büyük, iki tanesi küçük idi. Küçük mescitlere halk arasında zâviye denilirdi. Köyümüzde Sahâbî Abdullah b. Hâris Câmisi, Seyda Sâlih Zâviyesi, Seyda Abdullah Ğınâ Zâviyesi ve Mütevellî Câmisi vardı. Mütevellî Câmisi bizim kaldığımız yerdeydi.”²³

Yûsuf el-Karadâvî, Ramazan ayındaki ibadet hayatını şöyle özetlemiştir: “Normalde namaz kılmayan kadınlar ve erkekler Ramazan ayı geldiğinde namaza başlardı. İnsanların nazarında Ramazan ayının bir saygınlığı vardı. İnsanlar, bu ay gelince yıl içinde işledikleri günahlardan tövbe etmeyi ve bağışlanmayı umuyorlardı. Normalde namazlarını kılmayan, arzu ve isteklerinin peşinde koşuşturan kimseler, Ramazan ayı gelince oruç tutmamaya cüret etmezlerdi. Bu ay, onları saygı göstermeyi mecbur bırakıyor ve oruç tutmaya itiyordu. Kadınlar, Ramazan ayının tamamını oruçla geçiriyordu. Hayız (adet) günlerinde oruç tutmak haram olmasına bu şekilde tutulduğu takdirde makbul olmamasına rağmen o günlerde bile kadınlar oruç bozmuyorlardı. Maalesef kadınlar arasında cehâlet yaygın olduğu için böyle yapıyorlardı. Her yıl Ramazan ayı, ibadet ve taatle geçirilirdi. Bu ay, sâlih olmak için bir fırsat

²⁰ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 129.

²¹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 129.

²² el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 28-29.

²³ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 30.

idi. İnsanlar, bu ayda imanlarını hakkıyla yeniliyorlardı. Gündüzleri oruç tutuyor, geceleri ibadet ediyor ve derslerden istifade ediyorlardı. Bundan dolayı daha önce yazdığım kitaplarda Ramazan ayı için **Rebîu'l-Hayâti'l-İslamiyye** (İslâmî Hayatın Baharı) başlığını kullanmıştım. Bu ayda kalpler, imanla, oruçla ve gece ibadet ile yenileniyordu. Akıllar ise marifet ve ilimle yoğruluyordu. Aileler de iftâr ve sahûr davetleri ile bir araya geliyorlardı. Toplum ziyaretler, fakirlere yardım ve dayanışma ile kenetleniyordu. Bu ay Kur'ân okumak ve Allah Teâlâ'yı zikretmek, tesbîh etmek ve bilhassa iftâr vaktinde istiğfârda bulunmak için fırsattı."²⁴

4. EĞİTİM-ÖĞRETİMİ

Yûsuf el-Karadâvî, 1937 yılında 11 yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiştir.²⁵ Hıfzını tamamladıktan sonra²⁶ temel eğitimini, el-Ezher Üniversitesine bağlı bir ilköğretim okulunda üniversiteyi de 1954 yılında Ezher **Üniversitesi** Usûlu'd-Dîn Fakültesi'nde tamamlamıştır.²⁷

Hocası Şeyh Biyûmî ile ilgili şu bilgileri vermiştir: "Köyde Tarım Dairesinden (kooperatif) birinde kâtip olarak çalışıyordu. Şâfiî Fıkhı konusunda bilgili ve zeki biriydi. İhyâ adlı eseri iyi biliyordu. Beni seviyor ve bana değer veriyordu. Beni, her zaman aynı künye ile çağırırdı. Bizim evin bahçesine gelince uzaktan "Ey Ebâ Yûsuf" diye seslenirdi. Ben de ona: "Ben de Yûsuf'um Ebû Yûsuf değilim!" derdim. Fakat o şöyle derdi: "Ben seni böyle çağıracağım. Sana Ebû Hanîfe'nin öğrencisi Ebû Yûsuf'a söylediğini söylüyorum: "Sen kralların sofrasında "faluzec tatlısı"²⁸ yiyeceksin."²⁹

Yûsuf el-Karadâvî, Şeyh Abdulmuttalib Ganim Hoca'nın köylerinde bulunan beş camiden biri olan Abdullah b. Hâris Câmisi'ne atanıncaya kadar bu caminin biraz şanssız olduğunu ifade etmiş, onun ise düzenli olarak hutbe verdiğini ve güzel bir şekilde hazırlık yaptığını ve emekli oluncaya kadar da bu câmide görev yaptığını ifade etmiştir.³⁰

Yûsuf el-Karadâvî, el-Ezher Üniversitesi'nden Hocası, Prof. Dr. Muhammed el-Gazzâlî'nin (ö. 1417/1996) "Hadis ve Sünnet Müdafaası"nı örnek almıştır. Bu etkiyi *Hâtıratı'*nda zikrettiği Hocası Prof. Dr. Muhammed el-Gazzâlî'nin Kendisine cin musallat olduğunu iddia eden

²⁴ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 31.

²⁵ Tanta ilindeki Garbiyye İdare Meclisi Bölümü Eğitim Dairesi tarafından Kur'ân-ı Kerîm'den imtihan edilmek için çağrılmış, Kur'ân Hocalarından Şeyh Hamîd Ebû Zubeyir ile yolculuk yapmış, Eğitim Dairesinden Müfettiş Şeyh Abdulmaksûd Süleymân muhtelif cüz ve sûrelerden imtihan etmiş, 30 kadar soru sormuş: "Allah, zihin açıklığı versin yavrum. Allah, hıfzını artırsın. Bu bölgenin en iyi Kur'ân hâfızı olduğun için sana bir ödülümüz olacak." diyerek kendisini taltif etmiştir. Ödülü o gün mü yoksa birkaç gün sonra mı? aldığını hatırlamayan ve: "Önemli olan ödülü almış olmamdı." diyen Yûsuf el-Karadâvî. Ödülün "**bir tam ve bir çeyrek cuneyh**" olduğunu hayatında ilk aldığı ödülün de bu olduğunu ifade etmiştir." el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 156.

²⁶ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 161

²⁷ "Bizim köyümüz, nüfus açısından en büyük köylerden biriydi. Ancak diğer köylere yapılan hizmet ve sağlanan imkânlar açısından onlar kadar şanslı değildi. Köyümüzde sağlık ocağı yoktu..." el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 4.

²⁸ "**Pelde**" dedikleridir. Filhakika lâtif-şeydir ammâ Şâm nebâtından ka'k buğdayından yapılan nişastadan yapımlarıyla gayretü'l-gaye beyaz olur." Evvela (1200 gram) beyaz şekeri (4,5-5) kilogram su ile şerbet yapıp (120 gram) miktarı nişastayı da bir miktar su ile ezip, bu karışık ince elekten süzülür. Sonra bu şerbete ilave edilir. Birkaç saat karıştırılıp, indirilir. İndirildikten sonra halis gül suyu (1 fincan) içine konur. Gayet lâtif olur. Ve servis tabaklarına boşaltılıp, son derece lezzetli ve safalı olur..." <https://lezzetler.com/faluzec-palube-pelte-vt63863> Erişim Tarihi: 29.11.2022

²⁹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 40.

³⁰ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 37.

adama, verdiği cevapta görebiliyoruz: “Bu cin, niye sana musallat olmuş ki? Sen Maşaallah uzun boylu poslu bir adamsın! Bu cinler niye Avrupa ve Amerika’daki yabancılara musallat olmuyorlar?”³¹ sözünü zikrettikten sonra kişilere cin musallat olmasının akıl mantıkla bağdaşmadığını bazı âyetleri delil olarak sunmuş, aklî verileri de kullanarak bu gibi düşüncelerin İslâm dininde yeri olmadığını ortaya koymuştur.

4.DA’VETİ VE TEŞKİLATÇILIĞI

Yûsuf el-Karadâvî, Pek çok ülkede konferans, sempozyum ve seminerlere katılarak İslâm’ın doğru anlaşılması için çaba sarf etmiştir. Bu anlamda Uluslararası düzeyde birçok kuruluş ve çalışmayı bizzat yürütmüş ve denetlenmiştir.³²

“Pakistân’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne kadar onlarca ülkeye ders vermek ve konuşmak için dolaşmıştı.”³³

Yûsuf el-Karadâvî, “Mısır başta olmak üzere birçok Arap ülkesinde önemli görevler üstlendi. Gençliğinin ilk yıllarında “İhvânü Muslimîn” “Müslüman Kardeşler” hareketine katılmış, mücâdeleci bir İslâm âlimi olup birkaç kez hapse girmiştir...³⁴ 1960’lardan vefatına kadar Katar’da yaşayan Yûsuf el Karadâvî, kaleme aldığı çok sayıda eserle Türkiye’de de yakından tanınıyordu.”³⁵

Yûsuf el- Karadâvî’nin aktif olarak yapmış olduğu görevleri de şöyle sıralayabiliriz.

1. Müslüman Âlimler Birliği Başkanı³⁶
2. Avrupa Fetva Konseyi Başkanlığı
3. İslâmî Kuruluşlarda Denetim Başkanlığı
4. İslâm Medeniyeti Araştırma Komisyonu
5. Avrupa İslâmî Etütler Merkezi
6. Sünnet ve Sîret Araştırmaları Merkezi³⁷

³¹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 61-62.

³² Yûsuf el-Karadâvî, *Keyfe Netâamel maa’s-Sunneti’n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit*, (Sünneti Anlamada Yöntem (terc. Bünyamin Erul), Yeni Zamanlar Yay., 2004. 5. Baskı, Nida Yay., İstanbul, 2014. s. 4.

³³ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 10.

³⁴ Yûsuf el-Karadâvî, *Keyfe Netâamel maa’s-Sunneti’n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit*, Sünneti Anlamada Yöntem (terc. Bünyamin Erul), s. 4.

³⁵ <https://www.risalehaber.com/yusuf-el-Karadavi-vefat-etti-428979h.htm> Erişim Tarihi: 05.10.2022.

³⁶ “Birden fazla Fıkıh kurulunun oluşumuna öncülük etmiştir. En son kurduğu (Dünya Müslüman) Âlimler Birliği ise adeta yarım asırlık çalışmasının meyvesi gibi ortaya çıkmıştır.” el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 9. Eş zamanlı olarak Türkiye’den de üyeleri olan “Dünya İslam Âlimler Birliği’ni kurdu. Böylece dünya ölçeğinde ümmet için eksik olan akıl ve birlik için bir mihenk noktası temin etmeye çalıştı.” <https://www.haksozhaber.net/alimin-alemine-girmek-icin-destur-lazim-156915h.htm> Erişim Tarihi: 26.10.2022.

³⁷ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 4.

5.HÂTİRÂTI

Yûsuf el-Karadâvî'nin seyhât sırasında tuttuğu notlardan te'lif ettiği *Köy ve Mektep Çocuğu Hâtıralarım* adlı 2 cilt halinde telif ettiği eseri, Murat Padak tarafından tercüme edilmiş, 2021 yılında İstanbul Nida Yayınları tarafından neşredilmiştir.

5.1.Hâtırâtının Yazılış Safhası Üzerine Bazı Değerlendirmeler

Yûsuf el-Karadâvî, hâtırâtını yazma fikrinin nasıl hâsıl olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Geçen sene Kahire Uluslararası Araştırma Merkezi’nde “**Müslümanlar ve Globalleşme**” adlı bir konferans verdim. Konferanstan sonra bazı katılımcılar bazı yorumlar yaptı. Katılımcılar arasında değerli kardeşim araştırmacı, davetçi ve eleştirmen Prof. Dr. Câbir Kamiha da vardı. O Aynu Şems Üniversitesi’nde Arap Edebiyatı’nda profesör olarak çalışmaktaydı. Bana Allah’ın adıyla, yemin ettirdi. Hayatımı bizzat kendim yazmam hususunda benden sağlam bir söz aldı. Elime kalemi aldığım gibi Allah Teâlâ’nın gönlümü açacağını söyledi. Bunu muhtelif yerlerde birçok dostum defaatle dile getirdi. Kalpleri halden hale çeviren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir. Gerçekten de dedikleri gibi yazmaya niyetlendim gibi Allah Teâlâ, benim kalbimi açtı. “**Allah’ın bereketiyle başlıyorum.**” dedim. Kesin olarak hatırladıklarım da itimat ederek yazmaya başladım. Tam hatırlayamadığım ya da hatırlamakta şüphe duyduğum mevzulardan uzak durdum. Bunu da emâneti hakkıyla yerine getirmek için yaptım. Elimden geldiğince gerçekçi ve objektif davranmaya çalıştım. Çünkü sonuçta biyografi yazıyordum ama bir insan kendi biyografisini yazarken ne kadar objektif olabilir? Bir insan kendi nefesine karşı ne kadar tarafsız olabilir? Bunu ancak olsa olsa kendi nefsinin arzularını dizginleyen isteklerinin üstünden gelen ve bir pîr-i fâni olan biri başarabilir, ben henüz bu seviyeye ulaşmadığımı düşünüyorum. Fakat gücümün yeteceği kadar hakkı söylemeye ve gerçekleri araştırmaya çalışacağım. Kendi aleyhime dahi olsa Allah için hakkı ayakta tutmak için âdil bir şahit olmaya çalışacağım. Bir kavme olan kızgınlığım dan dolayı onlara karşı adâletten taviz vermemeye dikkat edeceğim. Allah Teâlâ’dan yardım istiyorum. Onun ipine sarılıyorum. Onun rahmetine sığınıyorum. Zira Her kim, Allah’a dayanırsa gerçekten doğru yola iletilmiştir. Okuyucularım diğer ciltlere nispeten 1. ciltte hayatımla ilgili birçok detayı görecektir. Zira tafsilatlarını iyice hatırladığım konular, bu ciltte yer almaktadır. Diğer ciltlerde yaşanan olaylar daha yakın zamanlarda gerçekleşmiş olmasına rağmen yine de bu ciltteki gibi değildir. Çünkü hafızamda son zamanlarda zayıflamış. Tıpkı eski zamanlardaki gibi değildi.”³⁸

Yûsuf el-Karadâvî, hâtırâtının yazılış safahâtı diyebileceğimiz bu hususun nasıl ortaya çıktığını kendisi şöyle ifade etmiştir: “Yakın bir zamana kadar benim niyetimde ve düşüncemde özel hayatımla ve hayat serüvenimle ilgili bir şeyler yazmak yoktu. Bunun da birkaç sebebi vardı:

“Biyografi ve hayat serüveni bir insanın kendisinden söz etmesidir. Bir insanın kendisinden söz etmesi; kimi zaman kendisini tezkiye etmesiyle övmesiyle ve insanların gözünde süslü göstermesiyle olur. Bu ise hem şer’an hem de ahlâken hoş olmayan bir davranıştır. Allah Teâlâ, şöyle buyurmuştur: “Kendinizi temize çıkarmayın, o sakınanlara en iyi bilendir.”³⁹ Bir Âyette ise Yahûdilerden söz ederken şöyle buyurmuştur: “Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin?

³⁸ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 19-20.

³⁹ Necm Sûresi, 53/32. Âyet.

Hayır. Allah dilediğini temize çıkarır. Ve kimseye kıl payı kadar haksızlık edilmez.”⁴⁰ Hikmet Ehli’den birine soruldu: “Çirkin doğruluk nedir?” Dedi ki: “Bir kimsenin, kendisini övmesidir.” Yani bir insanın kendisinden söz ederken söyledikleri doğru ve gerçek olsa bile kendisini övmesi, çirkin bir davranıştır. “Ben” kelimesinin Yararatılan biri tarafından kullanılması iticidir. Bu sözü ilk kullanan ise mahlûkâtın en şerlisi olan İblîstir. O, bunu “**ret, meydana okuma ve kibir makamında**” dile getirmişti. Allah Teâlâ, Âdem’e (a.s.) saygı secdesi yapmasını emrettiğinde o buna karşı çıkmış ve kibirlenmişti. İblîs, o esnada şöyle demişti: “Ben ondan daha hayırlıyım. Sen, beni ateşten yarattın. Onu ise topraktan yarattın.”⁴¹ İblîs’in kullandığı “ben” kelimesi bir kimsenin kendisini övmek için kullandığı ilk kelimeydi. Bu ifadeyi mahlûkatın en şerlisi, Allah Teâlâ’nın huzurunda kendisini övmek için kullanmıştı. Halbuki diğer yönden kendisinin yaratılmasını Allah’a izafe etmiş: “Sen, beni ateşten yarattın.”⁴² demişti. Daha sen bile mahlûk iken nasıl olur da? Yaratana karşı gelirsün, kendini beğenmen niye? Neden Rabbinin fazlı ve keremini unutursun? Bundan dolayı ahlâk eğitimi veren âlimler (Ehl-i Sulûk), insana “**ucb**” hastalığına karşı uyarılarda bulunmuşlar ve bir kimsenin kendisini beğenmesini helâk edici davranışlardan saymışlardır. Bunu kendisine itaat edilen cimrilik peşi, sıra gidilen hevâ, heves gibi tehlikeli bir amel gibi görmüşlerdir. Hatta öyle ki bizim buralarda halk dilinde şöyle bir söz var: “Ancak İblîs kendisini över.” Halkımız bu sözü Kur’ân’dan almıştır. Kendini beğenmişlik ve gururlanma sözü olan “ben” kelimesinin dilleriyle Allah’a davet eden ya da kalemleriyle Allah’ın dinine hizmet edenler tarafından açıkça söylenmemesi gerekir. Sadece bir ben vardır ki O da kâinatı yaratan, ona hükmeden Rabbimize mahsustur. Bu da yüce Allah’ın şu sözlerinde tecellî etmiştir: “Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona benden başka ilah yoktur ve bana kulluk edin diye vahiy etmiş olmayalım.”⁴³ “Allah Teâlâ Hz. Mûsâ’ya (s.a.s.) şöyle vahiy etmiştir: “Ben, seni seçtim. Sana vahyedilene kulak ver. Gerçekten Ben, Allah’ım benden başka ilâh yoktur. Bana ibadet et ve beni hatırlamak için namaz kıl.”⁴⁴ Hatırâtımı yazarken “**Ben şöyle yaptım, şöyle dedim**”, demek zorunlu bir durum olduğu için bundan hep kaçındım.”⁴⁵

5.2. Hatırâtı Yazarken Enâniyetten Kaçınması ve Allah’ın Kendisine İhsân Ettiği Sade Bir Hayata Şükretmesi

Yûsuf el-Karadâvî, şatafattan ve lüks hayattan uzak sade bir hayat yaşamış bunu şöyle ifade etmiştir: “Ben siyâsî bir lider değilim. Siyâsîlerin hayatlarında çok fazla hareketli dönemler, büyük sırlar, sürprizler ve ilgi çekici garip olaylar olur. Şu bir hakikat ki benim hayatımda sürpriz gelişmeler yaşanmadı ve olağan dışı bir durumda meydana gelmedi. Ben, normal bir hayat yaşadım. Allah Teâlâ’nın takdîr ettiği kanunlara uygun bir hayat sürdürdüm. Hayatımın çoğu bir istasyondan bir diğerine hareket etmekle geçti. Allah’ın takdîri benim için ne olduysa onu yaşadım. Ben, kendim için bir şey yapmadım. Ben şuna inanıyorum, Allah Teâlâ benim için seçtiği hayat şayet şöyle bir imkân olsaydı. Benim kendim için seçeceğim hayattan daha hayırlıdır. Şu an geldiğim durumdan dolayı Allah’a hamd ederim. Bugünümü yarınından daha hayırlı kılmasını, yarınımı da bugünden hayırlı kılmasını, Allah Teâlâ’dan dilerim.

⁴⁰ Nisâ Sûresi, 4/49. Âyet.

⁴¹ A’râf Sûresi, 9/12. Âyet.

⁴² A’râf Sûresi, 9/12. Âyet.

⁴³ Enbiyâ Sûresi, 21/125. Âyet.

⁴⁴ Tâhâ Sûresi, 20/13-14. Âyetler.

⁴⁵ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 15-17.

Ömrümün en hayırlı vaktini, son demlerini, amellerin en hayırlısını, son yaptıklarımı ve en güzel günümü ona kavuştuğum gün kılmasını dilerim.”⁴⁶

Yûsuf el-Karadâvî, başından geçen olayları hâtıratını telif etmeden önce günü gününe niçin yazmadığını da şöyle ifade etmiştir: “Ben şimdiye kadar başımdan geçen hiçbir olayı zamanında yazmadım. Hiçbir ânımı kayda geçemedim. Bazı yakın dostlarım, sürekli benden farklı ülkelere yaptığım yolculukları kaydetmemi istiyordu. Ama hiçbir zaman gönlüm buna meyletmedi. Tüm bu esaslara göre ben de şu an itibarıyla sadece hatıra notlarıma değil de aklımda kalanlara güvenerek hayatımı kaleme alacağım. Ben bu konuda İmâm Ebû'l-Hasen en-Nedvî (ö. 1420/1999) gibi yapmadım. Zira o hayatının tamamını kayıt altına almış, sonra da onları bir araya getirmişti. Bu notlara birbirine ilave ederek *Fî Mesîreti'l-Hayât*⁴⁷ diye 3 cilt halinde araya getirmişti. Bu konuda tek kaynağımın hâfızam olması ve hâfızamın da kimi zaman sahibini yanılttığı düşünülduğünde bir insanın bir konuda anlattığı bir olaydan %100 emin olmamasına neden olur. İşte bu ve benzeri sebepler hayatımı ve hâtıratımı yazmaktan beni hep uzak tutmuştur...”⁴⁸

Nurettin Yıldız, Yûsuf el-Karadâvî'nin hâtıratının nasıl yazıldığını şöyle ifade etmiştir: “Kitaplarının notlarını havaalanlarında, otobüslerde tuttu... Hâtıratını bizzat kendisinin telif etmesi veya yönlendirmesi gelecek nesiller için güzel bir hizmet olmuştur. Yaptığı hizmetler unutulmayacaktır elbette ama böyle bir şahsiyet için hâtıratın yeri başkadır. Bu eseri, Türkçeye kazandıranlar güzel bir hizmet yapmış oldular, sa'yleri meşkûr olsun. Allah Teâlâ, amellerini kabul buyursun. Onu razı olduğu kullarından kılsın. Bizi de eserlerinden ve çizgisinden istifade edenlerden eylesin.”⁴⁹

Prof. Dr. Hayrettin Karaman ise hâtırat kitaplarının büyük bir önemi ve değeri olduğunu zikretmiş: “Yûsuf el-Karadâvî gibi büyük bir ilim, davet ve hareket adamının pek çok önemli hâdiseyi barındıran hâtıralarını Türkçeye kazandırmanın büyük bir hizmet olduğuna”⁵⁰ vurgu yapmıştır.

5.3.Hâtıratı Yazmaya Niyeti En Güzel Dualarla Başlaması İhlâs Samimiyetini Ortaya Koyan Karînelerdendir

Yûsuf el-Karadâvî, *Hâtıratı'nın* başına serlevha olarak “Rabbim Bana, anneme ve babama lütfettiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl. Benden gelecek nesli hayırlı eyle. Sana tövbe ettim ve ben şüphesiz Müslümanlardanım.” Ahkâf sûresinin. 15. âyetinin akabinde Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) duâlarından bazı alıntılara yer verirken: “Bunlar da Rasûlullah'ın (s.a.s.) me'sûr dualarındandır.” diyerek şu duaları hâtıratının başında zikretmiştir:

“Allah'ım, biz, yalnız sana kulluk ederiz. Namazı, yalnız senin için kılar ve ancak sana secde ederiz. Yalnız sana yönelir ve sana yaklaştıracak şeyleri kazanmaya çalışırız. Rahmetini umar ve azabından korkarız. Şüphesiz senin azabın kâfirlere ulaşacaktır.”⁵¹

⁴⁶ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 17.

⁴⁷ *Fî Mesîreti'l-Hayât (Hayat Serüvenim)*, I-II, Dımaşk, 1987-1990. Çeşitli ülkelere yaptığı ziyaretleri ihtiva eden geniş seyahatnamesidir. Birışık, Abdülhamit, “Nedvî Ebû'l-Hasen” *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul, 2006. c. XXXII, s. 518.

⁴⁸ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 18.

⁴⁹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 10.

⁵⁰ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 10.

⁵¹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 13.

“Abdullah b. Mes’ûd’un (ö. 32/652) kunut duası şu şekildedir: “Allah’ım, senin verdiğin nimet, afiyet ve günahlardan korunma vesilesiyle sabaha erdim. Dünya ve âhirette bana vereceğin nimeti, afiyeti ve korunmayı tamamla.”⁵²

“Allah’ım benimle veya yarattığın herhangi bir canlıyla sabaha kavuşan her nimet sadece senin sayesinde. Senin, hiçbir ortağın yoktur. Hamd, sana aittir ve şükür de sana aittir. Yarabbi hamd, saltanatının yüceliğine ve zâtının büyüklüğüne yaraşır bir şekilde sana aittir. Yarattıkları sayısınca hoşnut olduğu kadar arşının ağırlığına ve bitip tükenmeyen kelimeleri sayısınca noksan sıfatlardan tenzih eder ve ona hamd ederim.”⁵³

Yûsuf el-Karadâvî’nin *Hâtıratı*’nın 1. cildinin önsözünde niyeti, ihlâs ve samimiyeti hatalarından berî olmadığını doğrularının Allah Teâlâ’dan hata yaptığında ise şeytandan olduğunu açıkça belirtmiş ve Bakara Sûresi’nin son âyetine işaret etmiştir: “Rabbimiz unuttur veya yanılırsak bizi cezalandırma. Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme.Üstesinden gelemeyeceğimiz şeyleri üzerimize yükleme, bizi bağışla ayıplarımızı ört. Ve bize rahmetinle muamele buyur. Sen, bizim sahibimiz ve yardımcımızsın. Artık inkârcı topluluğa karşı bize yardım et.”⁵⁴

5.4.Hâtıratı Üzerine Yapılan Dersler

Yûsuf el-Karadâvî, eserleri, görüşleri, fetvâları lehinde ve aleyhinde söylenen ve yazılanlarla asrımıza damgasını vurmuş âlimlerdem biridir. Bu açıdan hatıratı da bizim için çok önemlidir. Bizzat kendisinin Kongrelere katılmak için veya konferanslar vermek için otobüs, tren, gemi ve uçakla seyahât ederken tuttuğu notlardan hareketle telif ettiği bu eserden bir irşâd ve tebliğci olarak faydalanabileceğimize inanıyoruz. Bu açıdan eserinin 1.cildinden başlayarak şu ana kadar 23 ders yaptık. Bu derslerimizi 2. Cildini de okuyarak değerlendirmelerimizi yapacağız.

9.Hâtıratında Yararlandığı Kaynaklar

Hatıratında hem mütekaddimûn hem de müteahhirûn âlimlerin pek çok eserinden istifade etmiş, bazen eserin sadece yazarını zikrederken bazen de hem yazarını hem eserinin ismini zikretmiştir. *Hâtıratı*’nın 1. Ciltini esas alarak tespit edebildiğimiz bu yazarlar ve eserleri şunlardır:

1. *Kur’ân-ı Kerîm*⁵⁵
2. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *el-Musned*⁵⁶
3. Ahmed Emîn (ö. 1373/1954)⁵⁷
4. Hz. Alî’nin (ö. 41/661) Sözü⁵⁸

⁵² el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 13.

⁵³ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 13.

⁵⁴ “Ramses Köyü Kuzey Sâhili Mısır Cemaziyelevvel 1422Ağustos 2001 Her dâim Rabbine muhtaç Yûsuf el-Karadâvî.” el-Karadâvî, Yûsuf. *Hâtıralarım*, I, 19-20.

⁵⁵ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 15-16, 43-44, 47, 48, 50, 51, 55, 56, 59, 62, 75, 90, 91, 94, 132, 133, 137, 144, 145, 146, 153.

⁵⁶ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 26.

⁵⁷ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 23.

⁵⁸ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 160

16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

5. Alî Tantavî⁵⁹
6. Atasözü⁶⁰
7. Barazancânî, *Mevlid*⁶¹
8. Benu Hilâl, *Hikâyeler*⁶²
9. Buhârî (Muhammed b. İsmâîl) (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*⁶³
10. Ebû Dâvûd Suleymân b. el-Eş'as (ö. 275/888), *es-Sunen*⁶⁴
11. Ebû'l-Hasen en-Nedvî (ö. 1420/1999), *Fî Mesîreti'l-Hayât*⁶⁵
12. Ebû'l-Hasen et-Tuhâmî⁶⁶
13. Ebû Temâm⁶⁷
14. *Edebu'l-Ekâbir*⁶⁸
15. Hâfız Irâkî (ö. 806/1404), *el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fî Tahrîci mâ fî'l-İhyâ mine'l-Ehâdis ve'l-Ahbâr*⁶⁹
16. Hâfız Munzirî (ö. 656/1258), *et-Tergîb ve't-Terhîb*⁷⁰
17. İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), *Tehzîbu't-Tehzîb*⁷¹
18. İbn Mâce (Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni) (ö. 273/887) *es-Sunen*⁷²
19. İbn Mâlik (et-Tâî) (ö. 672/1274), *Elfiyye*⁷³
20. *İhvânu Muslimîn Dergisi*⁷⁴
21. İmâm Ebû Ca'fer et-Tahâvî (ö. 321/933)⁷⁵

⁵⁹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 23.

⁶⁰ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 89, 116

⁶¹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 47.

⁶² el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 165.

⁶³ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 137.

⁶⁴ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 26.

⁶⁵ *Hayat Serüvenim*, I-II, Dımaşk, 1987-1990.

⁶⁶ Şiirlerine yer verdiği şâirin eserinin ismini el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 131.

⁶⁷ Şiirlerine yer verdiği şâirin eserinin ismini zikretmemiştir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 131.

⁶⁸ Müellifinin ismini zikretmemiştir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 131.

⁶⁹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 41.

⁷⁰ Ebû Muhammed Zekiyyuddîn Abdulazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Munzirî, el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 46.

⁷¹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 24.

⁷² el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 26.

⁷³ Sarf ve Nahiv İlmi'ne ait bir eserdir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 79.

⁷⁴ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 79.

⁷⁵ Eserinin adı zikredilmemiştir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 24.

16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

22. İmâm Gazzâlî (ö. 505/1111), *İhyâu Ulûmiddîn*⁷⁶
23. İmâm Gazzâlî, *Minhâcu'l-Âbidîn*⁷⁷
24. İmâm Şâfiî'nin (ö. 204/820) Şiiri⁷⁸
25. *Kâmûs*⁷⁹
26. Lekkâî, *Cevhere*⁸⁰
27. Marş⁸¹, Ülkem adlı Marş⁸²
28. Muhammed b. Abdirabbih (ö. 328/940), *Ikdu'l-Ferîd*⁸³
29. Muhammed Gazzâlî (ö. 1417/1996)⁸⁴
30. Müfessirler⁸⁵
31. el-Munâvî (ö. 1031/1622), *Mevlid*⁸⁶
32. *Musellem*⁸⁷
33. Muslim (b. el-Haccâc) (ö. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*⁸⁸
34. (Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Murî) en-Nevevî (ö. 676/1277), Müslim'in (*el-Câmiu's-Sahîh'in*) Şerhi⁸⁹
35. *Rahbiyye*⁹⁰
36. *Sîretu'n-Nebî*⁹¹
37. Şâir⁹²

⁷⁶ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 40, 41.

⁷⁷ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 41.

⁷⁸ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 41.

⁷⁹ Müellifinin adı zikredilmemiştir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 25.

⁸⁰ Tevhîd İlmi'ne dair bir eserdir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 149.

⁸¹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 117-118.

⁸² el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 119.

⁸³ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 42.

⁸⁴ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 79.

⁸⁵ Müfessirlerin kimler olduğunu zikretmemiştir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 137.

⁸⁶ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 47.

⁸⁷ Müellifinin adı zikredilmemiştir Mantık İlmi'ne dair bir eserdir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 149.

⁸⁸ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 137.

⁸⁹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 137.

⁹⁰ Müellifinin adı zikredilmemiştir Mîrâs İlmi'ne dair bir eserdir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 149.

⁹¹ Müellifinin adı zikredilmemiştir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 25.

⁹² Şâirin ismini ve eserinin adını zikretmemiştir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 54, 64, 83, 101, 116, 127, 131, 134.

- 38.Şâir Antare⁹³
39.Şâir Ebû't-Tayyib⁹⁴
40.Şâtıbiyye⁹⁵
41.Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye (ö. 728/1328)⁹⁶
42.Şiir⁹⁷
43.Tirmizî, (Muhammed b. İsâ) (ö. 279/892), *es-Sunen*⁹⁸
44.*Tuhfetu'l-Etfâl*⁹⁹
45.Türkü (Uzun Hava)¹⁰⁰
46.Yâkût el-Hamavî (ö. 626/1229), *Mu'cemu'l-Buldân*¹⁰¹
47.ez-Zebîdî (ö. 1205/1791), *Tâcu'l-Arus*¹⁰²

6.ESERLERİ

Yûsuf el-Karadâvînin telif etmiş olduğu 138 eserini tespit ettik. Her eserinin ayrı ayrı makale veya bildiri konusu olabileceği ve tebliğin boyutlarını aşacağı düşüncesinden hareketle eserlerinin tamamının isimlerine yer vermeyeceğiz. Sadece Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve Sünneti'nin dîndeki konumunu ortaya koymak için ve Nebevî Sünnet'e hizmet amacıyla yazmış olduğu eserlerin isimlerini zikretmekle iktifâ edeceğiz.

Yûsuf el-Karadâvî, *Keyfe Netâamel maa's-Sunneti'n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit*¹⁰³ adlı eserinin 14. baskısının önsözünde Nebevî Sünnet'e hizmet amacıyla yazdığı eserleri şöyle ifade

⁹³ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 84

⁹⁴ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 92.

⁹⁵ Müellifinin adı zikredilmemiştir Kıraat İlmî'ne dair bir eserdir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 149.

⁹⁶ Eserinin adı zikredilmemiştir. el-Karadâvî, *Hâtıralarım*, c. I, s. 39, 46.

⁹⁷ Şâirin adı zikredilmemiştir. el-Karadâvî, *Hâtıralarım*, c. I, s. 71, 79, 84.

⁹⁸ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hatıralarım*, c. I, s. 26.

⁹⁹ Eserin müellifini zikretmemiştir. Tecvîd kurallarını manzûm bir şekilde anlatan bir eserdir. el-Karadâvî, Yûsuf, *Hatıralarım*, c. I, s. 148.

¹⁰⁰ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hatıralarım*, c. I, s. 109-110.

¹⁰¹ el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 24.

¹⁰² el-Karadâvî, Yûsuf, *Hâtıralarım*, c. I, s. 25.

¹⁰³ Eseri, *Sünneti Anlamada Yöntem* adıyla tercüme eden Bünyamin Erul, Onun eserlerindeki geniş ufku, Kur'ân ve tertemiz sünnete bağlılığı, İslâm Fıkhı'nın yenilenmesi ve uygulanabilir mahiyette kolaylaştırılması yönlerine özellikle vurgu yaptığını zikretmiştir. Yûsuf el-Karadâvî, *Keyfe Netâamel maa's-Sunneti'n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit, Sünneti Anlamada Yöntem* (terc. Bünyamin Erul), s. 4.

16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

etmiştir: “Yüce Allah’a hamd ediyorum ki beni birçok kitap yazarak Sünnet’e hizmet etmeye muvaffak kıldı.

1. *es-Sunne Masdaran li'l-Ma'rife ve'l Hadâra*¹⁰⁴
2. *el-Medhal li Dirâseti's-Sunneti'n-Nebeviyye*¹⁰⁵
3. *er-Rasûl ve'l-İlm*¹⁰⁶
4. *el-Muntekâ mine't-Terğîb ve't-Terhîb*¹⁰⁷
5. *el-Merciiyetu'l-Ulyâ fî'l-İslâm li'l-Kur'ân ve's-Sunne*¹⁰⁸

Yûsuf el-Karadâvî'nin Sünnetle dolaylı olarak ilgisi olan diğer kitapları da şunlardır:

1. *Şerîatu'l-İslâm Sâlihâtun li Kulli Zemân ve Mekân*¹⁰⁹
2. *el-Medhal li Dirâseti's-Şerîati'l-İslâm*¹¹⁰
3. *Teyşîru'l Fıkhî li'l Muslimi'l-Muâsır (fî Dav'il Kur'ân ve's-Sunne)*¹¹¹ adlı eserleridir.

Sonuç

Yûsuf el-Karadâvî, Mısır'ın Garbiyye Vilâyetinin Saftu't-Turâb köyünde 9 Eylül 1926 tarihinde doğmuş, 11 yaşında hıfzını tamamlamış, ilkokulu el-Ezher Üniveritesine bağlı bir okulda tamamlamıştır.

Ticâretle iştigâl eden bir ailesnin çocuğu olan Yûsuf el-Karadâvî de lise yıllarının sonunda bir müddet “kantar tartıcısı” olarak ticaretle iştigâl etmiş, pamuk fiyatları düşüncü iflâs etmiş ve bu işi bırakmıştır.

Yûsuf el-Karadâvî, *Hâtırât'*ını yazarken Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere mütekaddimûn ve müteahhirûn âlimlerin pek çok eserine yer vermiş, zaman zaman bazı şâirlerin şiirlerinden de aktarmalar yapmıştır.

Yûsuf el-Karadâvî'nin *Köy ve Mektep Çocuğu Hâtıralarım* adlı eserini telif ederken öncelikle ele aldığı konuyla ilgili âyetleri sonra hadîs metinlerini delil olarak zikretmiş sonra kendi görüşünü de açıklamıştır.

¹⁰⁴ Kahire. (*Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Sünnet* (terc. Özcan Hıdır), Yörünge Yay., İstanbul; 3. Baskı, Nida Yay., İstanbul, 2018.

¹⁰⁵ Mektebetu Vehbe, Kahire, 1992. (*Sünnet Araştırmalarına Giriş*).

¹⁰⁶ Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1997.

¹⁰⁷ Ebû Muhammed Zekiyuddîn Abdulazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Munzirî'nin (ö. 656/1258) *et-Terğîb ve't-Terhîb*'inin Muhtasarı.

¹⁰⁸ (*İslâm'da En Büyük Başvuru Kaynağı Olarak Kur'ân ve Sünnet*)

¹⁰⁹ (*İslâm Şerîatı Her Yer ve Zamana Uygundur*).

¹¹⁰ (*İslâm Şerîatı Araştırmalarına Giriş*).

¹¹¹ *Kur'ân ve Sünnet Işığında İslâm Fıkhını Yeniden Okumak* (terc. Abdullah Kahraman), Nida Yay., İstanbul, 2018.

16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

Yûsuf el-Karadâvî, fikirlerinin fetvâlarının, ictihâdlarının temellerini teşkil eden Kur'ân ve Nebî-i Sünnet'in sadece kuru kuruya eğitim öğretiminin yapılması ile yetinilmesinin doğru bir davranış olmadığını eserlerinde vurgulamış, Nebî-i Sünnet'in fert ve toplum hayatında kolaylık temin ettiğini, onları zorluklardan sakındırdığını ve mübâh durumları açıkladığını, i'tidâllî davranışlar yapmayı önerdiğine vurgu yaptığı gibi pek çok önemli fonksiyonunu ortaya koymak için Hadîsler ve Sünnetlerle doğrudan veya dolaylı irtibatlı olan eserler telif etmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla yayınlamış olduğu eserlerin sayısı 138'e ulaşmış ve tebliğimizin boyutlarını aşacağından dolayı isimlerini zikredemediğimiz sadece Hadîs ve Sünnet'le ilgili ya da irtibatlı olan 8 eserini zikrettiğimiz 22 Eylül 2022 tarihinde 96 yaşında Rahmet-i Rahmân'a kavuşan Yûsuf el-Karadâvî asrımızın fikirleri, eserleri, fetvâları ve ictihâdlarıyla ön plana çıkan âlimlerindendi.

Yûsuf el-Karadâvî'ye Allah Teâlâ'dan rahmet ve mağfiret diliyoruz. Eserleri, fikirleri, fetvâları ve ictihâdları üzerine kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri, tebliğler yazılmıştır. Biz, bunları yeterli görmüyoruz. Daha pek çok kitap, tez, makale ve bildiri yazılmasının onun fikir, fetvâ ve ictihâdlarının daha iyi anlaşılması için birer katkı olacağına inanıyoruz.

Kaynaklar

Birişik, Abdülhamit, "Nedvî Ebû'l-Hasen" *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul, 2006. c. XXXII, s. 518.

Dursunüst, Elif, *Yûsuf el-Kardavî'nin Çağdaş Fıkıh Araştırmalarında İzlediği Yöntem* (dan. H. Mehmet Günay), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2007.

Kallek, Cengiz, "Feddân" *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul, 1995. c. XII, 293.

el-Karadâvî, Yûsuf. *Keyfe Netâamel maa's-Sunneti'n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit*, (Sünneti Anlamada Yöntem (terc. Bünyamin Erul), Yeni Zamanlar Yay., 2004. 5. Baskı, Nida Yay., İstanbul, 2014.

el-Karadâvî, Yûsuf. *Kur'ân ve Sünnet Işığında İslâm Fıkıhını Yeniden Okumak* (terc. Abdullah Kahraman), Nida Yay., İstanbul, 2018.

el-Karadâvî, Yûsuf, *İbnu'l-Karye ve'l-Kitâbi Melâmih Sîre ve Mesîre (Hatıralarım Köy ve Mektep Çocuğu-I-II*, ed. Hasan Akçay, terc. Murat Padak), Nida Yay., İstanbul, 2021.

Nedvî Ebû'l-Hasen, *Fî Mesîreti'l-Hayât (Hayat Serüvenim)*, I-II, Dımaşk, 1987-1990.

<https://bww.britannica.com/animal/ancylostoma-duodenale> Erişim Tarihi: 09.10.2022.

<https://www.haksozhaber.net/alimin-alemine-girmek-icin-destur-lazim-156915h.htm> Erişim Tarihi: 26.10.2022.

<https://lezzetler.com/faluzec-palube-pelte-vt63863> (Erişim Tarihi: 29.11.2022).

<https://www.risalehaber.com/yusuf-el-Karadâvî-vefat-etti-428979h.htm> Erişim Tarihi: 05.10.2022.